

CÍLE ÚSES

Jak již bylo zdůrazněno v úvodu, tato práce se monotematicky zabývá územními systémy ekologické stability.

Časoprostorové ovlivňování míry ekologické stability metodou územních systémů ekologické stability (dále ÚSES) je založeno na poznatku, že celková míra endogenní ekologické stability krajiny není dána pouze kvantitativním průměrem míry ekologické stability jejich jednotlivých krajinných segmentů, ale je významně závislá i na jejich vhodném prostorovém uspořádání. ÚSES tedy není založen na kvantitativním zvyšování ekologické stability (na rozšiřování ploch ekologicky stabilizujících), ale na kvalitativním prohlubování ekostabilizující funkčnosti a na vhodné prostorové reorganizaci stabilnějších segmentů krajiny. Kvantitativní (plošný) rozsah ÚSES přitom není dán exaktně zjištěným nutným podílem stabilnějších ploch v nestabilní krajině (neboť absolutní hodnotu tohoto podílu zatím neznáme), ale nezbytně nutnou plochou přírodních či přírodě blízkých společenstev, umožňující alespoň pouhou přítomnost ekostabilizujících vazeb v nestabilní krajině, tedy přítomnost zdrojů autoregulačních sil. ÚSES tedy postihuje prostorový základ autoregulačních (ekostabilizujících) sil v krajině a dlouhodobě v ní zabezpečuje jejich přítomnost.

ÚSES vytváří pro ekologickou stabilitu v krajině nezbytné a nesporné prostorové podmínky, sám ji však nezaručuje.

Hlavními cíly ÚSES tedy jsou:

1. Uchování a zabezpečení nerušeného rozvoje přirozeného genofondu krajiny v rámci jeho přirozeného prostorového rozmístění, jako dlouhodobého ekostabilizujícího zdroje a rezervy.
2. Vytvoření optimálního prostorového základu ekologicky stabilnějších ploch v krajině, z hlediska zabezpečení jejich maximálního kladného působení na okolní méně stabilní části.

TEORIE ÚZEMNÍCH SYSTÉMŮ EKOLOGICKÉ STABILITY

2. Typologie územních systémů ekologické stability

Základní pojmy

Územní systém ekologické stability (ÚSES) je vybraná nepravidelná síť endogenně ekologicky stabilnějších segmentů krajiny, které v ní jsou na základě funkčních a prostorových kritérií účelně rozmístěny. Stávající ÚSES je většinou neúplná, nepravidelná síť účelně vybraných částí kostry ekologické stability, navržený ÚSES je doplnění stávajícího do optimálně fungující podoby.

Kostra ekologické stability jsou v současné době existující relativně endog. ekologicky stabilnější segmenty krajiny, bez ohledu na jejich funkční vztahy. Jsou to tedy všechny, na určité úrovni stabilnější ekosystémy, které v krajině jsou. Jejich velikost a rozmístění je dáno dlouhodobou lidskou činností v území a většinou reprezentují plochy, které byly a jsou z různých důvodů obtížněji využitelné.

Ekologicky významný segment krajiny je základní skladebnou jednotkou ÚSES. Je to území, které je tvořeno, nebo v němž převažují relativně ekolog. stabilnější ekosystémy, tj. takové, které se vyznačují trvalostí bioty a ekologickými podmínkami, umožňujícími existenci druhů přirozeného genofondu.

Ekologicky významné segmenty krajiny členíme podle kritérií prostorově strukturních na ekologicky významné prvky, celky, oblasti a liniová společenstva, podle biogeografického významu na lokálního, regionálního, nadregionálního, provinciálního a biosférického a podle kritérií prostorově funkčních na biocentra, biokoridory, ochranné zóny a interakční prvky.

Pro konkrétní účely ÚSES je významné členění podle kritérií prostorově funkčních a podle biogeografického významu.

Biocentrum je ekologicky významný segment krajiny, který svou velikostí a stavem ekologických podmínek umožňuje trvalou existenci druhů a společenstev přirozeného genofondu krajiny. Hlavním úkolem biocentra je tedy ochrana a uchování určitého typu společenstva v krajině. Síť biocenter by měla v krajině pokrývat všechny významnější typy společenstev, která se v ní vyskytují. Biocentra rozdělujeme na tři funkční typy – reprezentativní, kontaktní a unikátní.

Biocentrum reprezentativní zahrnuje segment krajiny s typickými společenstvy určité biogeografické jednotky. Reprezentativní biocentrum je základním a rozhodujícím skladebným prvkem ÚSES. Tento typ biocentra bude v našich podmínkách (až na nejvyšší polohy našich velehor) vždy reprezentovat různá lesní společenstva.

Biocentrum kontaktní – zahrnuje hraniční společenstva na rozhraní dvou biogeografických jednotek. Umožňuje tak z hlediska jejich dalšího vývoje velmi významné kontakty různých ekosystémů. I tento typ biocentra bude většinou chránit lesní společenstva.

Biocentrum unikátní – zahrnuje zvláštní, v dané biogeografické jednotce unikátní společenstva, vznikající buď díky specificky jedinečným vlastnostem jejich stanovišť (např. hadcové stepi), nebo díky dlouhodobým kladným antropogenním vlivům (nap. některá luční společenstva Bílých Karpat). Tento typ biocentra tedy bude chránit nejrůznější ekosystémy od zvláštních lesních společenstev přes ekosystémy stojacích a tekoucích vod, luk a stepních lad až po ekosystémy skal.

Biokoridor je ekologicky významný segment krajiny, který svou velikostí a stavem ekologických podmínek umožňuje migraci organismů a propojuje mezi sebou biocentra. Rozhodující části těchto organismů však v sobě nemusí umožňovat trvalou, dlouhodobou existenci. Je to tedy dynamický prvek, který ze sítě biocenter vytváří vzájemně se ovlivňující územní systém. Podle toho, jako typy společenstev biocenter biokoridor mezi sebou propojuje, rozeznáváme jeho typy – spojovací a kontaktní. Dalším zvláštním typem je biokoridor složený.

Biokoridor spojovací – umožňuje migraci mezi relativně obdobnými typy společenstev a tvoří tak z nich propojený celek s možností společného vývoje.

Biokoridor kontaktní – umožňuje migraci organismů mezi biocentra s odlišnými typy společenstev a umožňuje tak jejich vzájemné vývojové ovlivňování podobně, i když ne tak účinně, jako kontaktní biocentrum.

Biokoridor složený – je speciální typ koridoru regionálního a většího významu, do kterého jsou v určitých vzdálenostech vkládána biocentra významu nižšího a je tak možno prodloužit jeho celkovou přípustnou délku (blíže viz kap. 3.3).

Ochranná zóna má za úkol zabránit pronikání negativních antropogenních vlivů do biocenter a biokoridorů. Její součástí mohou být opatření charakteru plošného (např. ochranný pás okolo biocentra), technicko-inženýrského (např. záchytný příkop proti splachům chemikálií z agrocenóz) a technologického (např. vyloučení letecké aplikace chem. ochr. prostředků z bezprostřední blízkosti biocentra). Volba typu opatření je jednoznačně odvislá od konkrétních podmínek.

Interakční prvek je obvykle liniový segment krajiny, který zprostředkovává příznivé působení biocenter a biokoridorů na okolní, ekologicky méně stabilní krajinu. Jeho hlavním úkolem je vytvářet alespoň minimální existenční podmínky té části bioty, která je významná pro autoregulační procesy v okolních, méně stabilních plochách. Jeho charakter je dán na jedné straně typem a charakterem společenstva biocentra, či biokoridorem, z něhož vychází a typem méně stabilního společenstva, na které má působit na straně druhé.

! Pozn.: Zatímco funkční principy interakčních prvků jsou již dnes jasné, jejich konkrétní podoba a parametry ještě nejsou dostatečně podrobně ověřeny a jsou ve stádiu II. přiblížení k r. 1985.

Biogeografický význam územních systémů ekologické stability

Vzhledem k rozdílnému významu jednotlivých, biocentry reprezentovaných typů společenstev pro danou krajinu a ke snaze společnosti omezit plošný i funkční rozsah ÚSES v krajině na nejmenší možnou míru, je účelné rozčlenit jednotlivé ekologicky významné segmenty krajiny i celý ÚSES do hierarchické stupnice z hlediska jejich významu.

Význam každého biocentra je dán dvěma kritérii:

1. Úplností a nenarušeností jím uchovávaného společenstva, což je odvislé od jeho velikosti, stavu vnitřních ekologických podmínek a jeho ochrany před rušivými vlivy.
2. Velikostí a významem území, pro něž je typ v biocentru uchovávaného společenstva reprezentativním.

Obě kritéria v sobě slučuje členění biocenter podle jejich biogeografického významu.

Biogeografický význam biocentra je dán tím, jak významnou biogeografickou jednotku jeho společenstvo reprezentuje.

Biogeografický význam biokoridoru je potom dán biogeografickým významem biocenter, které spojuje.

Biocentra a biokoridory určitého biogeografického významu v krajině vytváří i celý ÚSES určitého biogeografického významu. Z hlediska vymezení, navrhování i ochrany ÚSES má toto rozčlenění zásadní význam, a je nutno jej vždy rozlišovat a často jednotlivé úrovně samostatně zabezpečovat.

Pro potřeby hierarchického členění ÚSES používáme těchto biogeografických jednotek:

1. biosféra, která se člení na biogeografické provincie (slouží pro biosférický ÚSES)
2. biogeografické provincie, které se člení na biogeografické podprovincie (slouží pro provincionální ÚSES)
3. biogeografické podprovincie (nadregion), které se člení na biogeografické regiony (slouží pro nadregionální ÚSES)
4. biogeografický region, který se člení na biochory (pro regionální ÚSES)
5. biochora, která se člení na skupiny typů geobiocénů (slouží pro lokální ÚSES).

Pozn.: Podrobněji o biogeografických jednotkách viz kap. 3.1.

Potom:

Lokální ÚSES je nepravidelnou sítí ekologicky významných segmentů krajiny, které reprezentují celou škálu skupin typů geobiocénů dané biochory, včetně v ní unikátních společenstev. Součástí lokálního ÚSES jsou i v něm ležící ekolog. významné segmenty krajiny ÚSES regionálních a vyšších.

Regionální ÚSES je nepravidelnou sítí ekolog. význ. segmentů krajiny, které reprezentují celou škálu biochor daného biogeografického regionu, včetně v něm unikátních

společenstev. Součástí regionálního ÚSES jsou i v něm ležící části ÚSES nadregionálních a vyšších.

Nadregionální ÚSES je nepravidelnou sítí ekologicky významných segmentů krajiny, které reprezentují celou škálu biogeografických regionů dané biogeografické podprovincie, včetně jejich přechodových zón a pro danou podprovincii unikátních společenstev. Součástí nadregionálního ÚSES jsou i v něm ležící části ÚSES provincionálního a biosférického.

Provinciální ÚSES je nepravidelnou sítí ekologicky významných segmentů krajiny, které reprezentují celou škálu biogeografických podprovincií v rámci dané biogeografické provincie, včetně jejich přechodových zón a pro danou provincii unikátních společenstev. Součástí provincionálního ÚSES jsou i v něm ležící části ÚSES biosférického.

Biosférický ÚSES je nepravidelná síť ekologicky významných segmentů krajiny, které reprezentují celou škálu provincií biosféry, včetně jejich přechodových zón.

Ve své nejnižší, lokální úrovni má ÚSES rozhodující význam především pro ekostabilizující funkce; u regionálních a vyšších ÚSES se těžiště funkcí přesouvá do uchovávací polohy na slouží k uchování a rozvoji přírodních genetických základů krajiny a k jejich dotaci do ÚSES lokálního, který jej sám o sobě (vzhledem k malým plošným možnostem) není schopen v plné škále uchovávat.

3. Kritéria vymezení ÚSES

Obecně lze říci, že o rozmístění a rozsahu ÚSES na všech úrovních rozhoduje 5 základních kritérií. První dvě kritéria postihují přírodní charakter a podchycují v nezbytné míře základní vztahy v potenciální, přírodní krajině., Třetí kritérium slouží k minimalizaci plošných a časových nároků přirozených společenstev, která mají ÚSES tvořit. Poslední dvě kritéria postihují charakter a stav současných i výhledových společenských záměrů na využívání krajiny.

První dvě kritéria tedy vymezují ÚSES v potenciální, přírodní podobě, třetí kritérium upravuje tento ÚSES do existenčně minimální podoby a další dvě kritéria jej v rámci přípustných mezí deformují do z hlediska společnosti přijatelné podoby (tedy optimalizují).

3.1 Kritérium rozmanitosti potenciálních ekosystémů

Kritérium charakterizuje pestrost přírodních ekosystémů, danou pestrostí relativně trvalých přírodních podmínek. Prostorově jsou tyto potenciální ekosystémy vyjádřeny jako biogeografické jednotky. Postupným slučováním nižších biogeografických jednotek ve vyšší na základě příslušných společných znaků byla utvořena pro potřeby ÚSES následující hierarchie:

Za základní, nejnižší jednotku považujeme skupinu typů geobiocénů, ve smyslu Zlatníkovy definice (Zlatník, 1976). Tyto jednotky dále na chorické úrovni slučujeme do biochor (Culek, 1986), ty dále do biogeografických regionů (Culek, 1986). Regiony slučujeme do biogeografických podprovincií (Raušer 1971, Culek 1986), a ty do biogeografických provincií (Udvardy, 1975). Výhodou použití skupin typů geobiocénů podle Zlatníka je jejich relativně snadné vylíčení z lesních typologických map a map Komplexního průzkumu půd pomocí převodních klíčů (viz Příloha 1). V zásadě však lze připustit i použití jiných dříve vypracovaných a mapově vyjádřených členění, neboť výsledek, který nás zajímá – postižení pestrosti potenciálních ekosystémů dané krajiny – bude u podobných přístupů velmi blízký.

Význam kritéria:

Udává nám počet a rozmístění odlišných typů bioty, a tím i minimální počet a areály rozmístění reprezentativních biocenter, nutných pro podchycení celé škály přírodních společenstev dané krajiny (každá jednotka by měla mít alespoň jedno reprezentativní biocentrum).

Každá skupina typů geobiocénů v rámci biochory by měla mít alespoň 1 biocentrum lokální, každá biochora v rámci regionu 1 biocentrum regionální, každý region v rámci podprovincie 1 biocentrum nadregionální atd.

3.2 Kritérium prostorových vazeb potenciálních ekosystémů

Kritérium charakterizuje funkční základ ÚSES v přírodní krajině, ve které také existují různé prostorové vazby a jsou v ní „biocentra a biokoridory“. Některé ekosystémy spolu komunikují a tvoří jeden pro druhého biokoridor, některé pro sebe navzájem tvoří více či méně propustné bariéry (např. teplomilná a suchomilná společenstva se společenstvy lužními). Systém těchto přirozených bariér a koridorů tak a priori podmiňuje i možnou míru komunikace mezi ekosystémy člověkem přeměňovanými. Bariéry lze podle míry jejich účinku diferencovat na nepropustné a polopropustné. Podobně lze charakterizovat i biokoridory na dobře propustné a polopropustné. Možnost kontaktu dvou odlišných ekosystémů je dále tím lepší, čím větší plochu má jejich přechodná, hraniční zóna. Podchycení těchto kontaktních zón je na vyšší úrovni ÚSES velmi důležité a slouží pro ně kontaktní biocentra a biokoridory.

Zhodnocení vzájemných vazeb mezi ekosystémy na různých úrovních biogeografických jednotek je v Příloze 2.

Význam kritéria:

Udává nám prostory a směry přirozených migračních tras, a tím i prostory a směry biokoridorů spojovacích (dobře propustné stejnorodé trasy) a kontaktních (polopropustné, méně stejnorodé trasy) a naopak prostory a směry přirozených migračních bariér, tedy prostory a směry přirozené absence biokoridorů v dané krajině.

Společně s předcházejícím kritériem nám tak doplní síť potřebných biocenter (o kontaktních typ) a naopak o plochy a linie přirozených bariér, a tím i naopak vymezí prostory pro možný výběr biokoridorů.

3.3 Kritérium minimálně nutných prostorových a časových parametrů

Toto kritérium charakterizuje minimální prostorové dimenze a míru přirozenosti každého typu ekosystému, reprezentovaného ÚSES, jako nezbytné podmínky pro jeho existenci. Velikost těchto parametrů je rozdílná podle významu, který daný ÚSES či jeho jednotlivá část má mít. Tyto rozdíly jsou významné především mezi ÚSES lokálním a regionálním. Zatímco u lokálního ÚSES se uplatňuje především relativní měřítko vůči okolní, méně stabilní krajině a endogenní stabilita jeho ekolog. významných segmentů krajiny může tedy být různá, u regionálních a vyšších ÚSES již hraje rozhodující roli jejich reprezentativnost, tedy uchování a umožnění rozvoje daného společenstva ve všech jeho aspektech.

Prostorové a časové parametry lokálního ÚSES jsou tedy sestaveny tak, aby zaručovaly trvalou existenci alespoň rozhodující částí organismů daného ekosystému. Jako

celek však lokální ÚSES nemůže existovat bez trvalé dotace genofondu z ÚSES regionálních a vyšších.

Prostorové a časové parametry regionálních a vyšších ÚSES jsou sestaveny tak, aby umožňovaly trvalou existenci celé škále organismů daného ekosystému.

3.3.1 Prostorové parametry ÚSES

Jsou v podstatě dány třemi údaji:

1. minimální nutnou plochou biocentra a jeho tvarem (ten by měl mít vždy co nejkratší obvod),
2. maximální možnou délkou biokoridoru a tedy i maximálně možnou vzdáleností dvou biocenter tímto biokoridorem spojených,
3. minimálně nutnou šířkou biokoridoru.

Konkrétní hodnoty těchto parametrů jsou již dnes v zásadě známy, ale tak, jak probíhá jejich výzkum, je nutno je stále upřesňovat. Tyto parametry pro jednotlivá společenstva jsou uvedeny v Příloze 3 a budou v cca dvouletých cyklech upřesňovány.

Časové parametry ÚSES

Jsou v podstatě dány třemi údaji:

1. Doba trvání přirozeného sukcesního vývoje společenstva od jeho založení po dosažení plné funkčnosti.
2. Minimální doba trvání plné funkčnosti daného společenstva (je dána dobou trvání funkčního optima nosných druhů ekosystémů – např. u lesních společenstev je to doba plného funkčního rozvoje vůdčích druhů dřevin) a udává nám vlastně společně s prvním parametrem min. dobu trvání jednou založeného ekolog. významného segmentu krajiny, pro níž má vůbec cenu jej zakládat.
3. Časový posun jednotlivých vzrůstových fází daného lesního ekosystému a tedy časovou etapizaci jeho zakládání. Tento parametr se týká pouze regionálních a vyšší ÚSES.

Jednotlivé parametry jsou uvedeny v Příloze 3.

Význam kritéria:

Udává nám jednak minimální velikosti jednotlivých částí ÚSES a etapizaci jejich zakládání a doplňuje nám ve vybraných tazích v krajině síť biocenter z hlediska jejich maximálně možné vzdálenosti. V podstatě se dá říci, že nám minimalizuje ÚSES přírodní krajiny na nezbytnou míru.

Kritérium aktuálního stavu krajiny

Udává nám charakteristiku současného stavu dané krajiny z hlediska míry současné endogenní ekolog. stability jejích jednotlivých částí. Toto zhodnocení nám tedy udává míru vhodnosti těchto částí pro využití v ÚSES. Jde v podstatě o vymezení kostry ekologické stability.

Pro zhodnocení současné míry endogenní ekolog. stability jednotlivých částí území používáme empirickou pětistupňovou bonitaci, kdy:

1. stupeň zahrnuje plochy velmi málo stabilní, až nestabilní,
2. stupeň jsou plochy málo stabilní,

3. stupeň jsou plochy stabilní středně,
4. stupeň jsou plochy velmi stabilní,
5. stupeň jsou plochy nejstabilnější.

Jak ukazují praktické zkušenosti i odborné rozborů, lze podle uvedené bonitace exaktně přiřadit určitému typu funkční plochy určitý stupeň jeho endogenní ekolog. stability. Přesnost tohoto přiřazení je pochopitelně odvislá od šíře a podrobnosti znalostí každého konkrétního území. Pro praktickou potřebu je proto zpracován klíč určování endogenní ekolog. stability jednotlivých funkčních ploch ve dvou úrovních podrobnosti:

1. pro širší a obecnější řešení (v měřítku cca 1 : 50 000) podle výkazu úhrnných hodnot druhů pozemků Geodézie n.p.,
2. pro podrobné, detailnější řešení, vyžadující terénní průzkumy (pro měřítko cca 1 : 10 000) podle aktuálního stavu jednotlivých ploch a jejich využívání.

Oba klíče jsou uvedeny v Příloze 4.

Podle těchto klíčů zhodnocené území je tak diferencováno podle míry endogenní ekolog. stability jednotlivých částí do pěti bonitních zón.

Význam kritéria:

Udává nám množství a rozmístění již dnes existujících ploch, využitelných pro biocentra a biokoridory v rámci jejich, prvními třemi kritérii vymezených prostorů. Kritérium má zásadní praktický význam, protože u existujících relativně vyspělých společenstev odpadá jejich zdlouhavé a technicky obtížné zakládání.

Kritérium společenských limitů a záměrů

Toto kritérium souvisí s celkovou koncepcí rozvoje a využívání krajiny z hlediska lidské činnosti. Odráží se v něm všechny další zájmy a potřeby společnosti v krajině.

Z hlediska ÚSES jako dlouhodobého koncepčního záměru je nutno zájmy a potřeby společnosti v krajině rozdělit na dvě zásadní kategorie. Jsou to funkce trvalé, které jsou vyjádřením dlouhodobých, zásadních a koncepčních zájmů společnosti v území (např. celková tendence ochrany zemědělského a lesního půdního fondu, hlavní urbanizační tlaky, přehradní nádrže, základní silniční tahy, rozsáhlejší terénní úpravy a další) a funkce dočasné, které jsou vyjádřením momentálních, krátkodobých zájmů společnosti v určitém stupni jejího vývoje a v dalších etapách se mohou i radikálně změnit (např. těžební prostory, znečišťující průmyslové i jiné provozy, rozmístění zemědělských a lesních kultur apod.).

Zatímco dopady trvalých funkčních zájmů společnosti musí návrh ÚSES plně respektovat a být s nimi v souladu, u funkčních zájmů dočasných tomu tak nemusí vždy být a návrh ÚSES v nich je potom nutno brát jako dlouhodobý, trvalý záměr, realizovaný po jejich odeznění.

Všechny funkční zájmy v krajině, která je vždy polyfunkční, se navzájem překrývají a doplňují. ÚSES jako prostorový projev určitého funkčního zájmu tuto polyfunkčnost musí ctít a je pro něj dokonce nezbytnou podmínkou. Funkčnost ÚSES je s některými dalšími funkcemi v plném souladu a vyžaduje v podstatě totožná opatření, s některými však je ve větším či menším rozporu.

V principu je v souladu s těmi dalšími funkcemi, které vyžadují, nebo alespoň umožňují relativně přirozený vývoj bioty, jako např.:

- maloplošná chráněná území přírody a evidované lokality,
- přirozené, nebo přírodě blízké prvky protierozní ochrany půdy, jako jsou větrolamy, terasové svahy, záchytné příkopy, meze apod.,
- účelové lesy mimo uznaných obor a bažantnic,

- obtížně využitelné trvalé travní porosty IV. kategorie, nebo drobné trvalé travní porosty,
- hospodářské lesy s přirozenou skladbou porostů a s výběrovou těžbou,
- ochranné lesní porosty všeho druhu,
- ochranná pásma zdrojů pitné vody I. stupně,
- ochranné břehové porosty vodních toků,
- trvalé vodní plochy přirozeného charakteru,
- veřejná zeleň v sídlech a rekreačních areálech,
- rozptýlená zeleň v krajině všeho druhu s přirozenou skladbou porostů,
- izolační a doprovodná zeleň středisek zemědělské výroby, průmyslových zón, komunikací apod.,
- doživší drobné lomy, pískovny, zemníky apod.,
- jiné nevyužívané plochy.

Ve větším či menším rozporu jsou potřeby ÚSES s funkcemi, které vyžadují degradaci či úplnou likvidaci přirozené bioty, jako jsou např.:

- souvisle zastavěná území sídel,
- rozsáhlejší zpevněné plochy a skládky,
- rozsáhlejší dopravní zařízení,
- orná půda, intenzivní sady, vinice a chmelnice,
- intenzivní TTP I. a II. kategorie,
- hospodářské lesní monokultury s nepřirozenou a stanovištně neodpovídající skladbou porostů (např. smrkové monokultury),
- uznané obory a bažantnice,
- a další.

Toto zjednodušené členění funkčních ploch samozřejmě nelze generalizovat a je vždy závislé na konkrétních místních podmínkách řešeného území.

Význam kritéria:

Reprezentuje nám jiné celospolečenské zájmy a potřeby v území a jejich dopad na stávající části ÚSES, především nám však určuje prostorové a funkční možnosti území pro konkrétní vymezení částí ÚSES nově navržených.

4. Aplikační principy zabezpečování úz. systémů ekolog. stability

Přestože cílem této metodické pomůcky není rozpracování teorie ÚSES do konkrétního typu projekční dokumentace či realizačního postupu, je nutno upozornit alespoň na některé závažné aspekty s ní spojené. Jde jednak o specifikaci obecného postavení ÚSES mezi ostatními funkčními systémy v krajině a jednak v konkrétních dopadech jako prosazování ve sféře projekční, správní a realizační.

4.1 Obecné zásady vymežování a navrhování ÚSES

1. Jak již bylo několikrát zdůrazněno, časové parametry ÚSES vyžadují jeho prakticky nekonečně dlouhou prostorovou fixaci v krajině. Vzhledem k tomu, že možnosti prognózy dlouhodobého vývoje konkrétního území ve všech jeho aspektech se pohybují maximálně v časovém úseku 10 – 15 let dopředu, a neznáme tedy budoucí nové potřeby a tlaky společnosti, které budou v daném území prosazovány v době, kdy bude navržený ÚSES teprve dosahovat své plné funkčnosti, je nutno optimalizaci jeho prostorového rozmístění věnovat mimořádně velkou pozornost. Dlouhodobou neměnností svého prostorového

uspořádání se tak ÚSES řadí k základním a určujícím prostorovým systémům krajiny a je jej nutno prosazovat obdobně jako je tomu např. u základních dopravních systémů ve městě.

2. ÚSES, navržený na základě pěti uvedených kritérií, je nutno brát jako dlouhodobý, cílový stav postupné strukturální přestavby v krajině a jeho realizace je tedy etapovitá. První a již dnes vysoce závažnou etapou je vymezení a ochrana stávajících částí ÚSES. Tato etapa přitom nevyžaduje v podstatě žádná neobvyklá, ani jinak náročná opatření. Druhou etapou je realizace těch navržených částí ÚSES, které nejsou v rozporu s jinými, ani dlouhodobými, ani dočasnými zájmy společnosti. Třetí, výsledná etapa je realizace zbytku těch navržených částí ÚSES, které jsou v rozporu s dnešními, ale dočasnými společenskými zájmy.
3. Při navrhování i nových částí ÚSES je nutno v rámci možností dbát na to, aby v nich byla obsažena alespoň malá, stávající refugia přirozených autochtonních druhů bioty. Tato refugia totiž významně urychlí sukcesní rozvoj nově vytvářeného ekosystému. Za součást biocentra či biokoridoru je tedy vhodné označit i ty současné ekolog. stabilnější plošky a linie (např. stromořadí u polní cesty), jejichž „stav ekologických podmínek“ by to sám o sobě neumožňoval. Obdobně i u návrhu lze za biocentrum či biokoridor označit i jinak nedostatečná opatření, jestliže není možno dosáhnout lepších.
4. Vzhledem k tomu, že drtivá většina všech biocenter a biokoridorů v ÚSES vyžaduje jako cílový stav společenstva les, je hlavním prováděcím mechanismem jeho návrhu delimitace mezi zemědělským a lesním půdním fondem a nikoliv zábor.
5. Při navrhování či vymezení ÚSES různých významů je nutno postupovat podle jejich hierarchické posloupnosti. Regionální ÚSES je možno vymežit až na základě, v rámci širších vztahů vymezeného ÚSES nadregionálního a lokální ÚSES až na základě předem vymezeného ÚSES regionálního. S tím, jak se postupně navrhuje stále nižší úrovně ÚSES, se jejich prostorový záběr i měřítko návrhu zároveň zmenšuje, takže na lokální úrovni, dojde k prostorové precizaci všech jejich součástí.

4.2 Možnosti projekčního a správního zabezpečení ÚSES

Projekční zabezpečování ÚSES se týká obecně všech plánů a projektů územně plánovacího charakteru. Zásadní a dost dobře nezastupitelný význam má z tohoto hlediska vlastní územní plánování. Zvláště naléhavý je tento polyfunkční a komplexní přístup u navrhování regionálního ÚSES a u navrhování i vymezení ÚSES lokálního. Vymezení stávajícího regionálního a vyššího ÚSES je možno zpracovávat formou územního generelu či územně technického podkladu. Z praktických zkušeností vyplývá, že nejvhodnějším měřítkem pro vymezení nadregionálního a vyššího ÚSES je 1 : 500 000, v rozsahu celé ČSR (je již prakticky provedeno v Ekologickém generelu ČSSR). Vymezení regionálního ÚSES (včetně vyznačení jeho chybějících částí) je nejvhodnější v měřítku 1 : 50 000 v rozsahu min. 1 okresu a vymezení a návrh ÚSES lokálního je nejvhodnější v měřítku 1 : 10 000 v rozsahu min. 6 000 ha (tj. cca spádového území střediska osídlení místního významu). Zjednodušeně lze tedy říci, že vymezení regionálního ÚSES je vhodné projektovat na úrovni územního generelu kraje, návrh regionálního ÚSES na úrovni ÚPD velkého územního celku, vymezení a návrh lokálního ÚSES na úrovni ÚPD zájmového území sídelního útvaru, výjimečně i ve velkém územním celku neobvykle malého rozsahu a podrobného měřítka.

Vzhledem k tomu, že ÚPD vhodné pro vymezení a návrh lokálního ÚSES ani zdaleka nepokrývá (a asi ani v dohledné budoucnosti nebude pokrývat) celé území státu, je nutno hledat náhradní i provizorní možnosti jeho projekčního zabezpečení v oborové, rezortní projekci úz. plánovacího charakteru.

Jsou to zejména:

- ochranné mapování státní ochrany přírody,
- lesní hospodářské plány,
- projekty souhrnných pozemkových úprav.

Všechny typy těchto oborových dokumentů však mají z hlediska projekčních potřeb ÚSES některé zásadní nedostatky, snižující celospolečenskou objektivitu jejich návrhu. Především je to jejich prostorové zaměření pouze na tu část krajiny, která je v užívání daného rezortu (lesní hosp. plány a projekty SPÚ), nebo vůbec chybějící návrhová část (ochranné mapování), umožňující pouze přibližné vymezení stávajícího ÚSES.